

**Mariusz Snopek**

Akademia Wymiaru Sprawiedliwości

<https://orcid.org/0000-0002-8566-3625>

[mariusz.snopek@aws.edu.pl](mailto:mariusz.snopek@aws.edu.pl)

## **Skargowość osób pozbawionych wolności – model teoretyczny pracy z roszczeniowością więźniów**

### **Filing grievance by persons deprived of freedom– a theoretical model of dealing with prisoners’ policy of lodging complaints**

#### **Streszczenie**

Skargowość osób pozbawionych wolności jest zjawiskiem coraz bardziej powszechnym i stanowi nową formę walki skazanych z systemem penitencjarnym. Nadmierna roszczeniowość przyczynia się do paraliżowania instytucji, poprzez utrudnianie pracy więziennikom. Obecnie, niespełna jeden procent skarg jest zasadnych, zaś wśród tych pisanych bez zasadności, większość ma podłoże celowego wrogiego działania. Przeprowadzone badania miały na celu analizę skarg, jak również sprawozdań sporządzonych na ich potrzeby oraz danych osobopoznawczych skazanych (autorów pism).

Najczęstszym przedmiotem skarg okazała się postawa wychowawcy (112 skarg), co wynika zarówno z pracy w stałej i bezpośredniej styczności ze skazanymi, jak również faktu, iż to właśnie wychowawca jest pośrednikiem w załatwianiu spraw skazanych, także tych niezwiązanych z działem penitencjarnym. W związku z tym, w pracy wychowawczej postanowiłem poszukiwać rozwiązań problemu.

Odpowiednia praca ze skazanymi może skutecznie zminimalizować roszczeniowe postawy, przy jednoczesnym poszanowaniu potrzeb osób pozbawionych wolności. W efekcie badań opracowałem teoretyczny model pracy z więźniami roszczeniowymi, który głównie polegałby

na diagnozie problemu oraz poszukiwaniu – wspólnie z podopiecznym – alternatywnych form jego rozwiązania.

**Słowa kluczowe:** skarga, skargowość, roszczeniowość, praca wychowawcza, model teoretyczny

### **Abstract**

The policy of filing grievance by persons deprived of personal freedom has become an increasingly popular occurrence today, making a new form of their fight against the penitentiary system. The excessive scale of complaining results in paralysis of penitentiary institutions through making the work of the administration and officers harder. Nowadays, less than 1% of the complaints lodged prove justified, whereas the majority of those filed without any substantial justification are motivated solely by the principle of a purposeful hostile or malicious act. The research conducted was aimed at analysing the complaints, as well as the reports prepared for their needs and the personal data of the convicts (authors of the letters).

The most frequently repeating subject of the complaints concerned the attitude of prison officers (112 complaints), which results from both the fact that physically corrections officers work in continuous and direct contact with the imprisoned and that they are intermediaries assisting the incarcerated in dealing with issues not connected exclusively with the penitentiary sphere. Thus, it is in the rearing-oriented work where I decided to look for solutions to the problem as regards the subject matter.

It appears that appropriately carried out work with the imprisoned can effectively minimize the scale of the attitude of filing grievance, with simultaneous respecting incarcerated persons' needs. The effect of the research is the proposal of a theoretical model of working with the imprisoned who are over-inclined to lodge complaints. It consists chiefly in diagnosing their individual problems and searching – together with the prisoners remaining under charge – for alternative forms of solving them.

**Key words:** complaints, filing grievance, lodging complaints by the imprisoned, rearing-oriented work in prison, theoretical model of working with the imprisoned

## Wprowadzenie do zagadnienia

W czasach oświecenia przeniesiono pojęcie humanitaryzm na niwę związaną z izolowaniem ludzi w specjalnie przeznaczonych do tego miejscach, czyli więzieniach. *Poruszano wówczas kwestie zmiany ówczesnego systemu, w tym i sposobie oraz sensie karania. Skierowano się w stronę resocjalizacji jako zmiany przestępcy, a nie tylko na karaniu za czyn zabroniony*<sup>1</sup>. Literatura przedmiotu, w kontekście humanitarnego wykonywania kary pozbawienia wolności odnosi się często do Reguł Minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych (1955)<sup>2</sup> oraz stanowiące wersję poprawioną Reguły Minimalne ONZ, Europejskich reguł więziennych (z 1987 oraz 2006)<sup>3</sup>. Oba dokumenty pełnią znaczącą rolę w kształtowaniu europejskich systemów penitencjarnych<sup>4</sup>, kształtując właściwe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności<sup>5</sup>. Mowa tu o aktach prawnych, zaś bez wątpienia symbolem humanitarnego wykonywania kary pozbawienia wolności jest John Howard<sup>6</sup>. Zdaniem Edgara Hansena, oenzetowskie wytyczne inspirowane są myślą Howarda, którego – zdaniem autor – wizje ukształtowały więziennictwo na całym świecie<sup>7</sup>.

*Kwestie ta – humanitaryzm – związane jest bezpośrednio z prawami osób izolowanych, co często podejmowane jest polemice naukowej, jak i dyskursie społecznym. O swoich prawach nie zapominają również sami więźniowie, co doskonale uwidacznia się w ich skargowości.*

---

<sup>1</sup> M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 2020, s. 13; A. Barczyk, P.P. Barczyk, *Wybrane zagadnienia historii resocjalizacji*, Kraków 2009, s. 57.

<sup>2</sup> *Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami. Przyjęte w Genewie w 1955 roku przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawach Zapobiegania Przestępczości i Postępowania ze Sprawcami Przestępstw i zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 roku oraz 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 roku.*

<sup>3</sup> Rada Europy, Komitet Ministrów, *Europejskie reguły więzienne*, 1987; Rada Europy, Komitet Ministrów, *Zalecenia Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 roku na 952 posiedzeniu delegatów)*, 2006.

<sup>4</sup> Międzynarodowe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności stanowią jedynie kierunki pracy ze skazanymi i nie mając mocy prawnej. W przeciwieństwie do przepisów, w których ów dokumenty znajdują swoje odzwierciedlenie i które mają znaczącą moc wykonawczą. Dostosowanie warunków więzienia w danym kraju do wytycznych wynikających z przepisów międzynarodowych bywa poddawane polemice, zob. J. Rejman, *Zmiana w polskim systemie penitencjarnym. Ograniczenia i możliwości*, Warszawa 2013, s. 59.

<sup>5</sup> T. Szymanowski (red.), *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 126–128.

<sup>6</sup> Jego główna koncepcja została zawarta w dziele: J. Howard, *Pioneers in criminology*, London 1960.

<sup>7</sup> E. Hansen, *John Howard a współczesna problematyka penitencjarna*, Warszawa 2002, s. 9; J. Utrat-Milecki, *Kara: teoria i kultura penalna: perspektywa integralnokulturowa*, Warszawa 2010, s. 180.

Oczywistym jest, iż dochodzenie swoich racji jest bezwzględny i niezbywalnym prawem każdego. Dzięki instytucji skargowości<sup>8</sup> skazani mają możliwość domagania się sprawiedliwości w sytuacji poczucia niesprawiedliwości. Dlatego też, jej funkcjonowanie jest konieczne, zaś warunkiem bezwzględny jest możliwość dowodzenia swoich praw przez osoby pozbawione wolności. Dodatkowo, dzięki skargowości więźniów, służba więzienna (oraz inne instytucje) poznając opinie skazanych, ma możliwość panoramicznego oglądu więziennictwa, jak również – co może być tego następstwem – poprawy funkcjonowania jednostek, mających na celu kształtowanie właściwych postaw.

Niemniej, występuje pewien dysonans między przepisami prawa a praktyką penitencjarną. Założeniem instytucji skargowości jest wektor dający możliwość egzekwowania swoich praw osobom za murami więzienia. Na drugim biegunie zaś, znajduje się nadmierna i instrumentalna skargowość pozbawionych wolności. Instrumentalna, czyli taka która pisana jest w celach innych aniżeli założenie tej instytucji. Niejednokrotnie dążeniem skazanych nie jest wyrażenie poczucia krzywdy, a utrudnienie pracy więziennikom, sparaliżowanie funkcjonowania instytucji więziennej itp. Kierują się więc potrzebą nałożenia dodatkowych obowiązków na kadrę penitencjarną lub próbą wymuszenia decyzji na funkcjonariuszach (szantaż). Taka sytuacja jest nie tylko uciążliwa dla więziennictwa, ale także niewychowawcza w zakresie pracy penitencjarnej, bowiem nie sprzyja kształtowaniu społecznie pożądanych postaw.

Mowa tu o skargowości instrumentalnej, która występuje w polskim więziennictwie, a która daje skazanym nieformalne przyzwolenie dostarczania zbędnej pracy więziennikom. Dochodzi do sytuacji, w której nadane prawa więźniom, zawarte w konkretnych zapisach ustawowych, umożliwiają im nie tylko dowodzenie swoich racji, ale także – co zapewne nie było przez ustawodawcę do przewidzenia – nadużyć w tym zakresie.

Skazani odnoszą się do przepisów prawa, wierząc, że jest ono nieomyślne, a ich percepcja, jako ofiar, jest słuszna i wiarygodna (na temat wiary w onnipotencję prawa i jego skuteczność resocjalizacyjną zobacz więcej w pracy Bosworth z 2002 roku<sup>9</sup>). Konstrukcja przepisów umożliwia nieograniczone i bezkarne tworzenie pism skargowych, nawet z otwartą deklaracją autorów o jej charakterze (szantażu, zemsty itp.). Warto

---

<sup>8</sup> W Służbie Więziennej określa się tak komórkę merytoryczną odpowiedzialną za rozpatrywanie skarg osób pozbawionych wolności.

<sup>9</sup> M. Bosworth, *The U.S. Federal Prison System*, California 2002, s. 152–165.

zwrócić uwagę, iż dawniej skazani chcąc osiągnąć instrumentalny cel znajdowali takie formy walki z więziennictwem, jak agresja, autoagresja czy inne formy, często mające podłoże w nieformalnych stratyfikacjach więziennych<sup>10</sup>. Za wskazane postawy grożą jednak konsekwencje karne, dlatego dla skazanych okazuje się to mało racjonalne. Doskonale lokuje się tu inna forma „wylewania” swych emocji, a mianowicie skargowość – głównie instrumentalna. Gdy na wolności szeroko skandowane są hasła na temat praw człowieka, skargowość jest bardzo korzystną alternatywą paraliżowania więzienia i próbą osiągnięcia swoich korzyści. Okazuje się być jedną z wielu form konfliktu i walki skazanych z systemem penitencjarnym, a jedyną – co skłania do wniosku na temat jej powszechności – nieniosącą za sobą żadnych konsekwencji.

W związku z powyższym, analizując wyniki badań, chciałem opracować strategię pracy mającej na celu minimalizację skargowości osób pozbawionych wolności. Brałem pod uwagę możliwości, jakimi dysponuje zakład karny, jako instytucja resocjalizująca.

To właśnie kadra więzienna, posiadając odpowiednie kwalifikacje i predyspozycje osobowe, jest w stanie (lub przynajmniej ma szansę) kształtować właściwe postawy skazanych<sup>11</sup>. Tym samym, można dopatrywać się tu możliwości redukcji zachowań instrumentalnych polegających na nadmiernej skargowości. Opracowanie odpowiedniego modelu teoretycznego pracy ze skazanymi mogłoby eliminować pobudki wrogiej „twórczości” na poczet skarg merytorycznych, czyli takich które realnie wskazują na naruszenie praw człowieka. W praktyce penitencjarnej, rezultatem naszkicowanego modelu byłoby opracowanie programów resocjalizacyjnych polegających na diagnozie realnych problemów u skazanych-skargowców, jak również poszukiwanie rozwiązań alternatywnych.

Co istotne, aktualna nowelizacja przepisów z 2023 roku wprowadziła obostrzenia w zakresie składania skarg, co miało na celu zminimalizowanie

<sup>10</sup> K. Jędrzejak, *Konflikty w izolacji więziennej*, [w:] B. Hołyst, S. Redo (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, Warszawa-Wiedeń-Kalisz 1996, s. 340–344; M. Binczycka-Anholcer, *Przemoc w zakładach karnych*, [w:] *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. I Polski Kongres Penitencjarny zorganizowany przy współpracy Wydziału Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości Karnej Organizacji Narodów Zjednoczonych*, B. Hołyst, S. Redo (red.), Warszawa – Wiedeń – Kalisz 1996, s. 295; R. Opora, *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010, s. 89–90; D. Kubacka-Jasiecka, *Autoagresja i autodestrukcja z perspektywy obronno-adaptacyjnych dążeń* *Ja*, Kraków 2006, s. 152; M. Bosworth, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, California 2005, s. 146; F.T. Cullen, C.L. Jonson, M.K. Stohr, *The American Prison: Imagining a Different Future*, London 2013, s. 76–84.

<sup>11</sup> H. Machel, *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Gdańsk 2001, s. 76.

ich liczby. Główny zapis określał, że skarga przysługuje skazanemu w terminie 7 dni od dnia, w którym dowiedział się on o zdarzeniu będącym podstawą roszczenia. Zapis ten rzeczywiście w pierwszym okresie funkcjonowania ograniczył liczbę pism skargowych, jednak nie uprościł procedury skargowej. Okazuje się bowiem, że skargi złożone po upływie tego terminu – mimo, iż pozostają bez rozpoznania – podlegają pełnej procedurze. W praktyce oznacza to, że pismo przesłane do właściwego organu musi poddać je analizie, wyrazić swoje stanowisko i odesłać skazanemu. Dodatkowo skazani często poruszają kwestie sprzed okresu 7 dni wskazując, że wcześniej nie byli w stanie – ze względu na obawy ze strony kadry, brak możliwości technicznych (papieru), czy też zaabsorbowaniu ważnymi kwestiami osobistymi – złożyć skargi w wyznaczonym czasie. W konsekwencji skargowość więźniów nadal jest przez nich nadużywana, co od wielu lat ma swoje odzwierciedlenie w polskich jednostkach penitencjarnych.

W poniższym tekście postaram się zobrazować podstawowe aspekty skargowości osób pozbawionych wolności oraz opracować podłoże do teoretycznego modelu pracy ze zbiorowością osób roszczeniowych.

## Skarga w ujęciu definicyjno-prawnym

Skarga, zgodnie ze *Słownikiem Języka Polskiego*, to nic innego jak wypowiedź wyrażająca żal lub ból. Można skarżyć się na coś, co jest dla nas niemiłe wyrażając niezadowolenie i pretensje na taki, a nie inny stan rzeczy<sup>12</sup>. W leksykalnej definicji – poza żalem i niezadowoleniem – pojawia się słowo pretensja. Tak jak samo pojęcie skargi ma konotacje raczej obojętne, tak pretensja jest już pewną formą roszczeniowości, wskazuje na oczekiwania. Pojęcie pretensji w ojczystym języku traktowane jest jako poczucie niechęci do kogoś z powodu złych czynów/słów tej osoby względem nas. Rościć pretensje względem jakiś korzyści to jednocześnie domagać się ich, mając przekonanie o swojej słuszności<sup>13</sup>. Skarga jest pismem wniesionym do sądu/urzędu oskarżającym kogoś lub też prośba o rozpatrzenie krzywdzących nas okoliczności<sup>14</sup>. W polskim ustawodawstwie możliwość składania skarg traktowane jest, jako dialog obywatela

---

<sup>12</sup> *Słownik języka polskiego*, tom 5, R. Bańko (red.), Warszawa 2007, s. 62.

<sup>13</sup> *Słownik języka polskiego*, tom 4, R. Bańko (red.), Warszawa 2007, s. 198.

<sup>14</sup> *Słownik języka polskiego*, tom 4..., s. 198.

z organami państwowymi i jest to wpisane w polską konstytucję stanowiąc o demokratycznym wymiarze państwa<sup>15</sup>. Celem pisania skarg jest nie tylko zaspokojenie praw i interesów jednostki, ale także umożliwiają one organom państwowym zapoznanie się ze stanowiskiem społeczeństwa, co przyczynia się do szerszego spektrum problemów obywateli<sup>16</sup>.

Zgodnie z *Kodeksem postępowania administracyjnego* skargi należy składać organom właściwym do ich rozpatrzenia<sup>17</sup>. Przedmiotem takich pism może być w szczególności „zaniedbanie lub nienależyte wykonywanie zadań przez właściwe organy albo przez ich pracowników, naruszenie praworządności lub interesów skarżących, a także przewlekłe lub biurokratyczne załatwianie spraw”<sup>18</sup>. Osoba skarżąca w treści pisma odnosi się do przeszłości lub czynności wcześniej podjętych, które są dla niej niekorzystne. Skarga jest swego rodzaju krytyką zjawisk, ludzi oraz sposobu funkcjonowania organów i dotyczy wszystkich przejawów państwa – w tym także bezczynności<sup>19</sup>. Do rozpatrzenia skargi dotyczącej zadań/działalności organizacji społecznej właściwy jest organ bezpośrednio wyższego stopnia tejże organizacji<sup>20</sup>, który powinien rozpatrzyć ją bez zbędnej zwłoki, jednak nie później niż w ciągu miesiąca. W takiej sytuacji oczywiste jest, iż zawiadamia się skarżącego o sposobie załatwienia jego skargo<sup>21</sup>. Inaczej dzieje się w sytuacji, kiedy skarga została uznana za bezzasadną, a skarżący ponowił pismo bez wskazania nowych okoliczności<sup>22</sup>.

Elementarnym aktem i tym samym najbardziej szczegółowym dotyczącym analizy skarg skazanych jest

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2022 roku w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych<sup>23</sup> (a wcześniej Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 roku w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych<sup>24</sup> oraz rozporządzenie

<sup>15</sup> *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku* (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483), art. 63 oraz art. 79 ust. 1

<sup>16</sup> M. Chmaj (red.), *Wolność i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016, s. 175.

<sup>17</sup> Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku, *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U.1960 nr 30 poz.168), art. 228 (dalej jako: „k.p.a.”).

<sup>18</sup> Art. 227 k.p.a.

<sup>19</sup> M. Chmaj (red.), *Wolność i prawa człowieka...*, s. 178.

<sup>20</sup> Art. 230 k.p.a.

<sup>21</sup> Art. 237 § 1 k.p.a.

<sup>22</sup> Art. 239 § 1 k.p.a.

<sup>23</sup> Dz.U. 2022 poz. 1960.

<sup>24</sup> Dz.U. 2003 nr 151 poz. 1467.

z dnia 3 stycznia 2012 roku zmieniające wskazane<sup>25</sup>). Dokument ten – jak wynika z nazwy – dotyczy nie tylko skarg, ale również wniosków i próśb. Powstał on na podstawie przepisów wykonawczych zawartych w *Kodeksie karnym wykonawczym* – w art. 249 § 3 pkt 3<sup>26</sup>.

Skazani zaskarzają wiele kwestii, a zarzuty zawarte w pismach mogą być przypisane do jednego lub więcej działów. Zapoznając się z dokumentacją służby więziennej<sup>27</sup> można wyszczególnić skargi względem takich aspektów, jak warunki bytowe, opieka zdrowotna, zatrudnienie, działalność kulturalno-oświatowa, decyzje komisji penitencjarnej, traktowanie przez współosadzonych oraz funkcjonariuszy, zagrożenie bezpieczeństwa osobistego, karanie, zezwolenia na opuszczenie jednostki, pomoc postpenitencjarna itd.

Skargi więźniów opiniowane są przez komórkę organizacyjną (merytoryczną) służby więziennej, której dotyczy pismo. W zależności od obszaru tematycznego, skargi rozpatruje dział penitencjarny, ochronny, kwatermistrzowski, ewidencji, zatrudnienia, medycyny itp. Sporządzone sprawozdanie przekazywane jest do instytucji skargowości, która ostatecznie decyduje o zasadności pisma. Każda skarga może zakończyć się uznaniem jej za zasadną, bezzasadną lub może pozostać bez rozpoznania. Zasadność wskazuje na słuszność podnoszonych przez skazanego kwestii, inaczej niż bezzasadność. Pozostawienie skargi bez rozpoznania nie jest jednoznaczne z brakiem analizy, sprawozdawczej. Taka forma rozstrzygnięcia może mieć miejsce w kilku sytuacjach, tj. jeżeli pismo nie zawiera uzasadnienia, a wnoszący nie uzupełnił braków w terminie, nie ma możliwości identyfikacji autora, nie można ustalić przedmiotu pisma, skarga została przesłana do wiadomości organu jest adresowana do innego organu, została cofnięta przez skazanego, jak również skarga oparta jest na tych samych podstawach faktycznych co uprzednie pismo lub zawiera wyrazy/zwroty powszechnie uznawanych za wulgarne lub obelżywe albo gwara przestępców<sup>28</sup>. Dodatkowo, co już zostało wspomniane, skazany ma 7 dni od dnia, w którym dowiedział się o zdarzeniu będącym podstawą roszczenia. W inny razie, także i te pisma pozostaną bez rozpoznania<sup>29</sup>.

<sup>25</sup> Dz.U. 2012 poz. 56.

<sup>26</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 2024, poz. 706), art. 249 § 3 pkt 3 (dalej jako: k.k.w.).

<sup>27</sup> Informacja o sposobie załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych przez kierowników jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

<sup>28</sup> *Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 marca 2013 roku...*, §7.4, §7.4a, §7.4b, §7.5, §7.6, §10.

<sup>29</sup> Art. 6 § 4 k.k.w.

Analizując skargowość, kluczowy jest fakt, że w związku z każdą skargą – nawet tą, która winna pozostać bez rozpoznania – należy wszcząć całą procedurę skargową. Właśnie to przyczynia się do generowania pracy bezcelowej, niemającej sensu. Mimo zmiany przepisów w 2022 roku, skargowość osób pozbawionych wolności jest bardzo wysoka. Obrazując zjawisko, w ostatniej dekadzie, średnio corocznie wpływa do więzennictwa ok. 38.500 skarg, z czego 98,7% pozostaje bezzasadnych<sup>30</sup>. Dane te wskazują na konieczność opracowania strategii pracy ze skazanymi skargowcami, celem zminimalizowania ich nadmiernej roszczeniowości.

## Założenia metodologiczne pracy badawczej

W toku badań – co już zasygnalizowałem – określiłem, iż pisma skargowe mogą mieć charakter emocjonalny oraz instrumentalny<sup>31</sup>. Podstawą dokonanej klasyfikacji – szczegółowo opisanej w autorskiej, badawczej monografii na temat skargowości – była ta, która spotykana jest w środowisku więziennym i dotyczy samouszkodzeń. Mimo, iż są to odrębne zjawiska (skargowość i samouszkodzenia) to klasyfikacja ta wydała się adekwatna. Emocjonalna przyczyna wiąże się w głównej mierze ze stanem psychicznym, tj. smutkiem, żalem, bólem, ale też i niezadowoleniem czy rozgoryczeniem. Determinantem pisania skarg, jest odczuwana emocja oraz potrzeba złagodzenia dyskomfortu emocjonalnego. Uznałem, że skarga będzie tu wynikiem odczuwanego bólu czy też niezadowolenia i – co ważne – będzie próbą dochodzenia swoich racji. Dodatkowo, niezależnie od zasadności pism, skargi takie są ważne i, jak nie wskazują realnych uchybień w funkcjonowaniu placówek, to na pewno określają odczucia skazanych, ich postawy i potrzeby. Dzięki nim, skazani mogą nie tylko dochodzić swoich racji, ale mieć poczucie kontroli. Dla kadry również są one ważne, bowiem dzięki nim mogą poznać stan świadomości skazanych i tym samym, ukierunkować dalszą pracę wychowawczą. Skargowość instrumentalna nie jest *stricte* ukierunkowana na emocje skazanego, a stanowi swoistą formę niezadowolenia. Jej głównym celem jest

---

<sup>30</sup> Dane opracowane na podstawie informacji zawartych w raporcie sporządzonym przez Zespół do spraw Skarg Osób Pozbawionych Wolności (Biuro Prawne) CZSW (dane procentowe opracowane na dzień 31 grudnia każdego roku minionej dekady).

<sup>31</sup> M. Snopek, *Sens i nonsens roszczeniowości skazanych. Pedagogiczne i prawne aspekty funkcjonowania instytucji skargowości w realiach polskich więzień*, Kraków 2020, s. 49–51.

utrudnienia pracy więziennikom, czy też sparaliżowanie funkcjonowania instytucji. Instrumentalny charakter pism jest więc zjawiskiem pejoratywnym, co nie podlega wątpliwości. Stanowi nowy sposób walki, która nie jest w żaden sposób sankcjonowana. Oczywiście jest, na co zwracam uwagę, że nie da się jednoznacznie oddzielić pobudek emocjonalnych od instrumentalnych. Zawsze przy postawie instrumentalnej są obecne emocje (złości, gniewu czy po prostu antypatii i awersji), jak i odwrotnie. W takiej sytuacji, znaczący był dla mnie cel, jaki skazany chce osiągnąć. Czy ma poczucie skrzywdzenia i chce dochodzić swoich racji, czy też chce jedynie zemsty na funkcjonariuszu. Uwagę skupiałem więc na korzyściach, jakie osadzony chciał osiągnąć – złagodzenie dyskomfortu emocjonalnego czy potrzeba utrudnienia pracy więziennikom.

Poddałem analizie 210 skarg, z czego w przypadku 69 dominował charakter emocjonalny, a w pozostałych – 141 – instrumentalny. Dwukrotnie więcej było pismo mających pejoratywny cel i to właśnie skłoniło do opracowania naczelnego pytania badawczego oscylującego wokół możliwości minimalizowania zjawiska skargowości o charakterze instrumentalnym. Wykorzystałem metodę sondażu diagnostycznego, analizując trzy rodzaje dokumentacji: skargi osób pozbawionych wolności, sprawozdania sporządzone na ich potrzeby oraz dane osobowe autorów omawianych pism. Badaniom poddałem 210 skarg, tyle samo sprawozdań oraz 131 danych osobopoznawczych.

W myśl powyższego opracowana została strategia badawcza określająca przedmiot i cel badań, jak również problemy badawcze<sup>32</sup>. Badania realizowane były przez okres siedmiu miesięcy na terenie OISW w Opolu, skargi pochodziły z jednostek podległych tej instytucji. Przedmiotem badań uczyniłem pisma o charakterze skargowym osób pozbawionych wolności dzieląc je na te o charakterze emocjonalnym oraz instrumentalnym.

Metodą badawczą zastosowaną w badaniach był sondaż diagnostyczny, do którego dobrałem technikę polegającą na analizie dokumentów. Sporządziłem trzy narzędzia diagnostyczne, tj. arkusz do badania treści skargi, sprawozdania sporządzonego do niej oraz arkusz do badania danych osobowych autora ów pism. Każdej skardze nadano numer porządkowy, który również przypisano do odpowiedniego sprawozdania i autora.

<sup>32</sup> Przy opracowaniu metodologii badań wykorzystałem koncepcje zawarte w pracach: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 121–133, 201–239, 276–282, 397–418; J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2015, s. 184–200, 282–340.

Naczelne pytanie badawcze określiłem w formie pytanie brzmiącego: *jakie są możliwości minimalizacji zjawiska skargowości o charakterze instrumentalnym?* W toku badań okazało się, że jest to możliwe działając w sferze prawnej, poprzez modyfikację niektórych przepisów regulującego skargowości osób pozbawionych wolności, oraz wychowawczej – opisanej w niniejszym artykule.

Problemy szczegółowe skoncentrowane zostały wokół analizy pism o charakterze skargowym oraz osób je tworzących. Chcąc uzyskać odpowiedź na problem główny, sformułowałem cztery problemy szczegółowe, które sformułowałem w następujący sposób: *Jaki jest najczęstszy przedmiot skargi? Jaka jest struktura pism o tym charakterze? Jakie cechy społeczno-demograficzne wykazują autorzy skarg? Jakie są przyczyny skargowości osób pozbawionych wolności?* W odpowiedziach na te pytania dopatrywałem się osiągnięcia celu badań, jakim było ukazanie współczesnego obrazu skargowości osób pozbawionych wolności oraz wypracowanie optymalnych działań mogących przyczynić się do minimalizacji zjawiska tworzenia skarg o charakterze instrumentalnym. Mowa więc o opracowaniu strategii pracy służącej eliminacji pism bez merytorycznej wartości, a wyartykułowanie i skupienie penitencjarnej uwagi na skargach niosących zmiany.

## Podstawowe wyniki badań

Analizie poddałem 210 skarg oraz tyle samo sprawozdań. Autorami pism skargowych było 131 osób, z czego 121 to skazani, a 10 to osoby działające w ich imieniu (adwokat, matka, narzeczona, rodzice, siostra oraz żona). W czasie trzech miesięcy<sup>33</sup> dwadzieścia jeden osób napisało po 2 skargi, po dwóch więźniów opracowało po 3, 8 oraz 10 takich pism, trzech skazanych napisało po 4 skargi, zaś po jednej osobie napisało 5, 7 oraz 9 dokumentów. Pozostali (98 osób) opracowali po jednym piśmie o charakterze skargowym.

W wyniku podziału skarg na emocjonalne oraz instrumentalne, wyłoniło się 69 tych pierwszych oraz 141 drugich. Żadna skarga nie była zasadna, a jedynie dwie – o charakterze emocjonalnym i instrumentalnym

---

<sup>33</sup> Uwzględniając datę napisania skargi przez skazanego, wszystkie pisma objęte badaniami obejmowały okres wskazanych trzech miesięcy.

– okazały się częściowo zasadne. Warto dodać, iż przy określaniu charakter pisma nie była brana pod uwagę ich zasadność/bezzasadność. Zarówno skarga emocjonalna może być bezzasadna, jak i instrumentalna – zasadna. Powody działania nie są brane pod uwagę przy rozstrzyganiu skargi, a fakt pisanie ze względów emocjonalnych nie musi być jednoznaczny z prawością zawartych tez w piśmie. Instrumentalne skargi, będące zasadnymi (częściowo zasadnymi) mogą jedynie sugerować umiejętne ich konstruowanie, dopatrywanie się przez skazanych nieprawidłowości itp.

Dziewiętnaście skarg było opartych na tych samych podstawach faktycznych<sup>34</sup>, zaś częściowo na tych samych podstawach było 51 dokumentów. Pięćdziesiąt trzy skargi zawierały słowa obelżywe, wulgarne lub autorzy operowali gwarą więzienną. Sumując powyższe dane, w 107 przypadku można było pozostawić pisma bez rozpoznania, jednak tego nie uczyniono<sup>35</sup>.

Skargi, spisane były na 544 stornach (najobszerniejsza zawarta była na 65 stronach, zaś najczęściej – 79 skarg – spisana była na 2 stronach). Do 17 skarg dostarczono dowody, a były to m.in. oświadczenia współosadzonych, karta choroby matki, karta pracy skazanego, jak również fotografie celi mieszkalnej robione przez skazanego (wykonana aparatem wprowadzonym nielegalnie na teren jednostki), plan sytuacyjny celi czy również cały obiad uprzednio wydany do celi (skarga dotyczyła małej gramatury oraz nieświeżości produktów).

Liczba stron sprawozdań nadesłanych z jednostki podstawowej z kolei, spisano na 363 stronach. Do wszystkich skarg zebrano 1.681 dowodów, zaś kompletna dokumentacja konieczna do podjęcia decyzji, zawarta była na 3.595 stronach. Najczęściej skargi opiniował dział penitencjarny oraz terapeutyczny (200), ochrony (135) oraz kwatermistrzowski (68).

Pisma skargowe zawierały 684 zarzuty oraz 1.494 kwestii pobocznych, które również wymagały wyjaśnienia sprawozdawczego (nazwane przedmiotami sprawy<sup>36</sup>). Skazani najczęściej zaskarżają postawę wychowawcy

---

<sup>34</sup> Powielające kwestie zawarte w poprzednim piśmie skargowym.

<sup>35</sup> Wynik ten skłonił do wniosku minimalnego korzystanie przez instytucję skargowości z możliwości pozostawiania skarg bez rozpoznania – ujęte w prawnym wymiarze możliwości minimalizowania skarg o charakterze instrumentalnym. Postępowanie takie mija się z celem założeń przepisowych, jak również jest niewychowawcze, bowiem skazany nie otrzymuje żadnego sygnału, że postąpił niezgodnie z wytycznymi. Nieformalnie otrzymuje przyzwolenie na naruszanie zasad, gdyż nawet jeśli użył w skardze słów obelżywych, jego pismo zostaje poddane analizie.

<sup>36</sup> Skazani mniej bądź bardziej świadomie poruszają wiele innych kwestii, aniżeli wskazane jak priorytet w sprawie. Tak np. warunki bytowe poruszane były przy okazji skargi na postępowanie oddziałowego, zaś postawa wychowawcy nieświadomie zaskarżona była w skardze na przetransportowanie.

(238 przedmiotów) oraz dyrektora (232 przedmiotów). Inną kategorią będącą przedmiotem licznych skarg jest bezpieczeństwo osobiste (179 przedmiotów) oraz brak resocjalizacji (154 przedmioty). Ważny jest także kontakt z bliskimi (124 przedmioty) oraz postępowanie oddziałowego (113 przedmioty).

Wszystkie przedmioty sprawy na postawę wychowawcy zostały zawarte w 112 pismach – wśród nich 83 było o charakterze instrumentalnym. Przyczyna licznych pism na penitencjarzystę wydaje się oczywista, bowiem wynika nie tylko ze stałej i bezpośredniej styczności ze skazanymi, ale także „pośredniczeniu” przezeń w załatwianiu innych spraw, niezwiązanych z działem penitencjarny. W takiej sytuacji, w przypadku negatywne decyzje innych komórek merytorycznych, odpowiedzialność często scedowana jest właśnie na wychowawcę. Wniosek ten ukierunkował działanie badawcze na pracę wychowawczą, a dokładniej na opracowanie modelu pracy mogącej zminimalizować skargowości instrumentalną, co poniżej zostało opisane.

### **Prawidłowości związane ze skargowością osób pozbawionych wolności**

W toku realizowanych badań uwidoczniły się pewne prawidłowości dotyczące pracy wychowawczej, co stanowiło podstawę do określenia podejmowanych działań ze skazanymi. Podstawą jest tu możliwość „bezlimitowego” i bezkarnego tworzenia skarg natury instrumentalnej (w tym i z otwartą deklaracją takiej postawy). Treść tych skarg często jest nonsensowna, czasem irracjonalna i komiczna. Jednak to jest jedynie efektem finalnym. Ważne jest, co do takiego stanu rzeczy doprowadziło i jak temu można przeciwdziałać.

Pierwszą kwestią jest nadanie – przez kadrę więzienną – skargom funkcji odreagowania sytuacji deprywacyjnej. W służbie więziennej uznaje się, iż nadmierne pisanie skarg jest dla skazanych swego rodzaju „wentylem” negatywnych emocji. Znaczy to, że są one traktowane jako upust i odreagowanie sytuacji trudnej. W kontekście optymalnego spokoju, porządku i bezpieczeństwa – w zestawieniu z innymi formami jak agresja czy autoagresja – wydaje się to słuszne. Dokonując jednak szerszego oglądu zjawiska izolacji penitencjarnej, sytuacja taka nie sprzyja

resocjalizacji, na co zwracają uwagę również i zagraniczni badacze<sup>37</sup>. Taka postawa jest niewychowawcza, bowiem wyucza błędne nawyki<sup>38</sup>. Skazany nie będzie w stanie funkcjonować w społeczeństwie, skoro nie jest w stanie dostosować się do otoczenia i panujących w nim zasad. Nie nauczy się również konstruktywnego rozwiązywania problemów.

Inną kwestią jest postrzeganie autorów skarg. W toku badań okazało się, że nadmierna skargowość (niezależnie od zasadności/bezzasadności, sensu i logiki pism) generuje różne postawy u więźniaków. Jedni wychowawcy mogą przyjąć postawę zachowawczą, wręcz podręcznikową, inni zaś – zniechęcenia do pracy lub wrogości.

## Model teoretyczny pracy ze skazanymi

Badania wykazały, iż to właśnie penitencjarzysta często umiejętnie i wychowawczo „blokuje” nadmierną i bezzasadną skargowość więźniów. Poprzez swoją właściwą postawę, kompetencje oraz uwzględnienie w swojej pracy potrzeb podopiecznego, pozytywnie na nich oddziałuje. Rozmowa, wyjaśnienie lub też wsparcie często ograniczają roszczenia skazanych, nawet wykraczające poza ramy penitencjarnej działalności. Oczywiście zdarzają się przypadki analogiczne do wskazanych. Niewłaściwa postawa może stać się „zapalnikiem” do skargowości więźniów, zaś tworzone pisma mogą być aktem determinacji i stanowić swoistą formę „krzyku” lub „wołania o pomoc”.

Wskazany model pracy dotyczy nie tylko skarg instrumentalnych, ale także i emocjonalnych. W obu przypadkach rola wychowawcy jest znacząca. W poniższym modelu pracy wykorzystałem mechanizmy związane m.in. z diagnozowaniem, umiejscowieniem poczucia kontroli (LOC), czy także z trójetapowym kształtowaniem postaw<sup>39</sup>. Opisane poniżej kwestie dotyczyć będą psychopedagogicznego wymiaru pracy penitencjarnej.

---

<sup>37</sup> D.P. Mears, J.C. Cochran, *Prisoner Reentry in the Era of Mass Incarceration*, New York 2015, s. 75–91; D. Scott, N. Flynn, *Prisons and Punishment. The Essentials*, New York 2014, s. 121–128.

<sup>38</sup> A. Bandura, *Teoria społecznego uczenia się*, Warszawa 2007, s. 83–87.

<sup>39</sup> Odnosząc się do klasycznej literatury w tym zakresie, wskazać należy na takie pozycje, jak: S. Górski, *Metodyka resocjalizacji*, Warszawa 1985, s. 96–122; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000 (i następne), s. 124–128; I. Mudrecka, *Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej*, Opole 2004, s. 70–83; E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji: obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008, s. 56–70; R. Opora, *Resocjalizacja: wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010, s. 42–47.

Skazani, których skargi wynikają z odczuwanego dyskomfortu (emocjonalne) są cennym źródłem informacji na temat funkcjonowania jednostki penitencjarnej i osób w niej zatrudnionych. Nie ma konieczności podejmowania względem skazanego jakichkolwiek działań o charakterze resocjalizacyjnym. Ważne jest jedynie, aby uświadomić go, iż zaskarżona sytuacja nie jest normą i nie powinna mieć miejsca.

W tej grupie są także skargi wskazujące możliwe kierunki zmian, jakie winny zajść w służbie więziennej. Fakt zmieniających się czasów i rozwoju wielu dziedzin życia przyczynia się do powszechności rzeczy, do których każdy powinien mieć dostęp. Przykładem może tu być to m.in. problem dostarczania przez adwokata dokumentacji już nie na płycie CD/DVD, a na nośniku pamięci typu pendrive. Przepisy więzienne uniemożliwiają wprowadzenie na teren jednostki tego typu nośników, dlatego skargi w tym zakresie są bezzasadne. Nie zmieni to jednak faktu, że prędzej czy później, modyfikacje w tym zakresie będą konieczne. Wśród zalecenia pracy z autorami tego typu skarg wystarczy jedynie przedłożyć uzasadnienie decyzji o bezzasadności pisma. W tym przypadku to służba więzienna powinna skupić się na opracowaniu nowych zasad i norm, zgodnych ze zmieniającymi się czasami, zaś postawa skazanego – o ile nie wskazuje na instrumentalne zachowanie – nie musi być korygowana.

Praca wychowawcza koncentruje się wokół skazanych wykazujących w działaniu cechy instrumentalne. Celem pisania skarg nie jest realne poczucie krzywdy, tj. te określone w skardze, a utrudnienie funkcjonowania jednostki penitencjarnej.

Często skazani jawnie przyznają, iż ich pisma mają na celu wyrażanie szeroko rozumianej awersji do instytucji totalnej. Można znaleźć tu skargi zarówno irracjonalne, jak również te, które na pozór wydają się przemyślane. Pisma te, wyrażają nie tyle niezadowolenie z jakiejś konkretnej sytuacji czy postawy, a ogólnej antypatii i niechęci do służby więziennej.

Praca z tą grupą osób wydaje się trudna, jednak stanowi meritum kwestii związanej z pedagogicznym wymiarem skargowości. Minimalizacja pism oscylowałaby przede wszystkim na poznaniu realnej przyczyny takiej twórczości (diagnozie). Należałoby więc zwrócić uwagę na potrzeby skazanych, czego oczekują i do czego dążą. Taka diagnoza problemu determinowałaby treści opracowanego programu pracy ze skazanym

Przyjmując, iż skazany ma na celu sparaliżowanie pracy, a przez to osiągnięcie satysfakcji, konieczne byłoby zdiagnozowanie problemu, a w tym potrzeb, jakie nie są u skazanego zaspokajane. Nadmierne

– lub po prostu celowe – utrudnianie pracy więźniom często wiąże się z niezadowoleniem, jednak innym aniżeli tym wskazanym w piśmie. Najważniejsze byłoby więc rozpoznanie realnych potrzeby w zakresie ich deprywacji. Ważne jest, aby umiejętnie określić problem, jakiego doświadcza oraz wspólnie odnaleźć kompromis w myśl zasady: „twoje potrzeby – moje (sytuacyjne) możliwości”. Nierealne oczekiwania i żądania osoby pozbawionej wolności winny być stonowane. Najważniejsze będzie także uświadomienie skazanym ich sytuacji. Pozbawienie wolności nie pozbawia ich praw do humanitarnego życia, godnego funkcjonowania. Jednak, pozbawienie wolności nie czyni z nich obywateli posiadających większe prawa niż inni. Samo uświadomienie tego, było w dalszej pracy kluczowe. Należy przedłożyć skazanym bezsens działania w znaczeniu globalnym (społecznym), a skupić się na ich sprawczości poprzez wskazanie racjonalnych i realnych kierunków działania mającymi doprowadzić do zaspokojenia zdiagnozowanej uprzednio potrzeby. Na tym etapie najistotniejsze w działaniu wychowawczym będzie odnalezienie konsensusu, centralnego punktu pomiędzy oczekiwaniami skazanego a możliwościami otoczenia.

Pisanie skarg jest efektem jakiegoś zdarzenia. Nie można więc tego krytykować. Należy skupić uwagę na braku akceptacji rzeczywistości oraz roszczeniowości, jako cechy ogólnej, występującej u więźniów. Należy umocnić wiarę we własne działanie, wskazujący tym samym na nieskuteczność dotychczasowego rozwiązania.

Ważne jest rozpoznanie kwestii związanej z umiejscowieniem poczucia kontroli. Mimo pisania licznych skarg, skazani często posiadają zewnętrzne poczucie kontroli, co determinuje brak uznania swojej winy za popełnione czyny – nie tylko chodzi o popełnione przestępstwo, ale również warunki i zasady panujące dookoła. Wskazana jest więc praca w zakresie poczucia kontroli, sprawczości oraz winy. Dobrze również, gdyby skazany samodzielnie odnalazł właściwą drogę do zmiany wiedząc, że obrana (skargowa) nie prowadzi go do celu, a wręcz oddala stygmatyzując jako „skargowca”. Często skazani z tej grupy są zniechęceni i nie szukają innej drogi rozwiązania problemu, kierując się w ten sposób w stronę skargową. Ta opcja okazuje się być wygodna, niewymagająca energii, sprawiająca satysfakcję z osiągniętego celu zastępczego. Sama świadomość, że może poprawić swoją sytuację w inny sposób, mogłaby być punktem zwrotnym w dalszym działaniu.

Dlatego też, szczególnie ważna jest pomoc w poszukiwaniu alternatywnych rozwiązań spotykanych problemów, jak również umiejętne wprowadzanie ich w życie. Efektem takiej pracy byłaby akceptacja przez skazanego rzeczywistości (sytuacji), co obecnie – w przypadku skargowców – okazuje się być rzadkością. Należałoby także wspierać poczucie sprawczości skazanego poprzez nauczanie radzenia sobie w sytuacji trudnej, wyuczenia umiejętności przeciwdziałania nieprzychylnym sytuacjom oraz decydowania o sobie i swoim otoczeniu.

Osadzeni z tej grupy kierują się często negatywnymi emocjami, takimi jak zawiść, pogarda. Kierują się również nienawiścią i zemstą. Należałoby, więc poznać podłoże tych emocji oraz stracić się je wyciszyć poprzez dostarczenie odpowiedniej wiedzy. Istotne byłoby, więc wykorzystanie przez więźnienników mechanizmu kształtowania się postaw. W pracy wskazane byłoby korzystanie z – bardzo ważne w kontekście poczucia odpowiedzialności oraz sprawczości – metody dialogu motywującego.

Praca nad osłabieniem zachowań niepożądanych może mieć początek w różnych sytuacjach. Nie musi to przybierać formy wezwania na rozmowę wychowawczą, niemniej w wielu przypadkach otwarta postawa – zapytanie o problem – jest wskazana. Istotna jest postawa wychowawcy, który w sytuacji nawiązania dialogu, powinien swoją postawą wskazywać chęć kooperacji w dalszej pracy.

Wskazane jest także, co jednak zależne jest od środków finansowych, aby sugerowane działania, ze względu na ustosunkowanie skazanych do kadry więziennej, realizował psycholog zewnętrzny. Działanie takie mogłoby mieć formę tzw. *depriving'u* polegającej na „oczyszczeniu” atmosfery właśnie przez osobę z zewnątrz lub też wywiadu motywującego (*motivational interviewing*).

Znaczące byłoby uświadomienia sytuacji, w jakiej skazany się znajduje, co znaczy, że nie może zmienić swojej sytuacji (uwięzienia lub także wymyślnego dyskryminowania, poniżania itp.), ale może zmienić o niej myślenie, tj. inaczej ją interpretować. Często taka rozmowa przekierowująca myślenie, mimowolnie determinuje odrzucenie negatywnych myśli i skupienie się na innych formach rozwiązania problemu. Istotne jest tu także uwzględnienie u skazanych napięcia i frustracji. Często bywają zdezorganizowani, przez co mają podwyższone reakcje życiowe. Należy znaleźć sytuacje tzw. bezpieczne, czyli zachowania łagodzące, wyciszające itp., które skazany może podejmować w sytuacji wzmożonego napięcia i narastającej frustracji.

Istotne są kompetencje kadry. To właśnie te osoby mają pierwszą i bezpośrednią styczność ze skargami. Umiejętne rozpoznanie problemu umożliwia wybranie odpowiedniej strategii pracy ze skazanymi. Dlatego też kwalifikacje powinny dotyczyć przede wszystkim szybkiego i sprawnego rozpoznawania celu i charakteru skargi oraz – w następstwie tego – opracowania właściwej „drogi” pracy ze skazanym.

Powyżej opisany został wymiar wychowawczy. Inną kwestią jest kwestia prawna skargowości. Tu również można określić kilka zmian, który zminimalizowałyby skargowość więźniów. Wśród wytycznych można byłoby zastosować konieczności (a nie możliwości) pozostawienia skargi bez rozpoznania w sytuacji, gdy spełnia ona ku temu przesłanki (no. zawierająca wulgaryzmy lub słowa obelżywe. Inną kwestią jest możliwość wymierzania wniosków o ukaranie za treści zawarte w skardze. Zaznaczę, chodzi o wymierzenie kary za treść skargi, a nie za sporządzenie pisma. Obecnie skazany może w piśmie obrażać kadrę, co finalnie może zdeterminować pozostawienie pisma bez rozpoznania. Za same obelgi nie ponosi konsekwencji. Osobną kwestią są właśnie konsekwencje za stosowanie w skargach nie tylko słów obelżywych, ale także gróźb czy znieważania. W praktyce więziennicy najczęściej nie korzystają z prawa zawartego w art. 190 § 1-2<sup>40</sup> oraz art. 226 § 1 Kodeksu karnego<sup>41</sup>. Inną kwestią są opisy zdarzeń niezgodnych z prawdą. W tym przypadku skargowości nie stosuje się przepisu zawartego w kodyfikacji obowiązującej ogół społeczeństwa, tj. art. 66 §1-2 Kodeksu wykroczeń<sup>42</sup>. Obecnie skazany, chcąc wywołać niepotrzebną czynność poprzez podanie fałszywej informacji i tym samym wprowadza w błąd instytucję, nie ponosi żadnej konsekwencji działania. Wskazane kwestie są zdawkowe, bowiem wymiar

---

<sup>40</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku, Kodeks karny (Dz. U. 2025, poz. 383): „§ 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub na szkodę osoby dla niej najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w osobie, do której została skierowana lub której dotyczy, uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”.

<sup>41</sup> „Kto znieważa funkcjonariusza publicznego lub osobę do pomocy mu przybraną, podczas i w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”.

<sup>42</sup> Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku, Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114): „§ 1. Kto chcąc wywołać niepotrzebną czynność, fałszywą informacją lub w inny sposób wprowadza w błąd instytucję użyteczności publicznej albo organ ochrony bezpieczeństwa, porządku publicznego lub zdrowia podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny do 1500 zł. § 2. Jeżeli wykroczenie spowodowało niepotrzebną czynność, można orzec nawiązkę do wysokości 1000 złotych”.

prawny nie jest sensem niniejszego tekstu – chciałem jedynie wskazać na znaczenie tego aspektu, obok kwestii wychowawczych<sup>43</sup>.

Opisana forma pracy zawiera dwa najważniejsze komponenty, tj. pracę o charakterze resocjalizacyjnym mającą na celu kształtowanie prospołecznej postawy oraz bezwzględne poszanowanie praw człowieka. Uwzględniając przepisy prawne oraz możliwości (i ograniczenia) służby więziennej, zaproponowana metoda pracy ze skazanymi wydaje się optymalną strategią niosącą nadzieję w minimalizację zjawiska skargowości – nie tylko tej o charakterze instrumentalnym, ale roszczeniowości w rozumieniu ogólnym.

## Zakończenie

Pewne jest, iż instytucja skargowości spełnia wiele istotnych funkcji. Bez niej placówki penitencjarne nie miałyby racji bytu, jako instytucje praworządne. Skargi pisane przez skazanych pomagają w szczególności polepszyć sytuację osób odbywających karę pozbawienia wolności – nie tylko w wymiarze społeczno-socjalnym, ale również psychologicznym, w tym emocjonalnym. Ochraniają ich wartości, jak również często pomagają zaspokajać wiele potrzeby. Przyczyniają się również do ulepszenia funkcjonowania i organizacji pracy jednostki penitencjarnej, wzmacniają praworządność oraz zapobiegają nadużyciom. Odbierając lub ograniczając swobodę w zakresie tworzenia skarg, rodzimie więziennictwo dokonywałoby autoograniczenia perspektywy poznawczej – zarówno w skali mikro, jak i makrostrukturalnej.

Niemniej, obecny jej kształt jest nieskuteczny. Ryzykownie byłoby uznać, iż obecny jej „wizerunek” w rzeczywistości odczłowiecza: nadają instytucji skargowości wymiaru humanitarnego (założenie ustawodawcy), doszło do sytuacji wyuczenia i wzmacniania postawy aspołecznej czy nawet antyspołecznej. Spotykane w praktyce penitencjarnej zachowania skazanych kształtują u nich postawy roszczeniowe i buntownicze. W konsekwencji inkryminowani nie potrafią radzić sobie z sytuacją trudną, zaś zakład karny zamiast sprzyjać kształtowaniu postaw prospołecznych,

---

<sup>43</sup> Szczegółowa analiza wymiaru prawnego znajduje się w autorskiej publikacji, tj. M. Snopek, *Sens i nonsens roszczeniowości skazanych. Pedagogiczne i prawne aspekty funkcjonowania instytucji skargowości w realiach polskich więzień*, Kraków 2020, s. 211-218.

umożliwia i wzmacnia postawę niezgodną z ogólnie przyjętymi zasadami społecznymi.

Współcześnie to właśnie poprzez skargi skazani starają się „toczyć walkę” ze służbą więzienną. Są świadomi procedury związanej ze skargami oraz nakładu obowiązków jaki jest z tym związany. Między innymi, dlatego, skarżą się niemalże na każdy aspekt izolacji, co sprawia, że praca więzienników staje się nedorzeczna, zaś pisma poddawane analizie mogą jedynie stawiać w negatywnym świetle powagę instytucji więziennej.

Dlatego też, podczas realizacji badań i ich analizy, niezbędne wydało się opracowanie teoretycznego modelu pracy ze skazanymi roszczeniowymi. Skuteczne działanie wychowawcze nie tylko odciążałoby więźniaków z wielu bezcelowych obowiązków, ale przede wszystkim pozwoliło na pracę przy realnych problemach skazanych. W propozycji znajduje się praca ze skazanymi w celu zaspokojenia ich potrzeb, co przyczyniłoby się do akceptacji przezeń rzeczywistości. Strategia pracy oscylowała, więc wokół osób pozbawionych wolności, którzy tworzą skargi o charakterze instrumentalnym. W samej pracy należałoby uwzględnić przede wszystkim diagnozę problemu, w tym również deprywowane potrzeby. Konieczne byłoby stosowanie mechanizmów związanych z kształtowaniem się postaw oraz motywacją podopiecznych. Wiedza na temat umiejscowienia poczucia kontroli, sprawczości i odpowiedzialności, jak również radzenia sobie w sytuacji trudnej winna być obowiązkowa i przedłożona (w formie szkoleń lub kursów) w kontekście skargowości osób pozbawionych wolności.

Możliwe, że mogłoby dojść do ukierunkowania wymiaru prawnego i humanitarnego na jeden tor, co w rezultacie zminimalizowałoby liczbę skarg, zapewniło przestrzeń czasową na realne problemy więziennictwa, jak również mogłyby przyczynić się do kształtowania prospołecznej postawy u więźniów – co jest nadrzędnym celem wykonywani kary pozbawienia wolności. Wskazane prawidłowości, hipotetycznie, mogłyby doprowadzić do uproszczeniu procedury skargowej oraz minimalizacji postaw instrumentalnych, przy jednoczesnym przestrzeganiu przepisów, w tym elementarnych praw więźniów.

## Bibliografia

- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.
- Bandura A., *Teoria społecznego uczenia się*, Warszawa 2007.
- Bańko R. (red.), *Słownik języka polskiego*, tom 4, Warszawa 2007.
- Bańko R. (red.), *Słownik języka polskiego*, tom 5, Warszawa 2007.
- Barczyk A., Barczyk P.P., *Wybrane zagadnienia historii resocjalizacji*, Kraków 2009.
- Binczycka-Anholcer M., *Przemoc w zakładach karnych*, [w:] Hołyst B., Redo S. (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. I Polski Kongres Penitencjarny zorganizowany przy współpracy Wydziału Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości Karnej Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa-Wiedeń-Kalisz 1996.
- Bosworth M., *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, California 2005.
- Bosworth M., *The U.S. Federal Prison System*, California 2002.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2015.
- Chmaj M. (red.), *Wolność i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.
- Cullen F.T., Jonson C.L., Stohr M.K., *The American Prison: Imagining a Different Future*, London 2013.
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 2020.
- Górski S., *Metodyka resocjalizacji*, Warszawa 1985.
- Hansen E., *John Howard a współczesna problematyka penitencjarna*, Warszawa 2002.
- Howard J., *Pioneers in criminology*, Landyn 1960.
- Jędrzejak K., *Konflikty w izolacji więziennej*, [w:] Hołyst B., Redo S. (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, Warszawa-Wiedeń-Kalisz 1996.
- Kubacka-Jasiecka D., *Autoagresja i autodestrukcja z perspektywy obronno-adaptacyjnych dążeń Ja*, Kraków 2006.
- Machel H., *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Gdańsk 2001.
- Mears D.P., Cochran J.C., *Prisoner Reentry in the Era of Mass Incarceration*, New York 2015.
- Mudrecka I., *Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej*, Opole 2004.
- Opora R., *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków 2010.
- Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000 (i następne).
- Rejman J., *Zmiana w polskim systemie penitencjarnym. Ograniczenia i możliwości*, Warszawa 2013.

- Scott D., Flynn N., *Prisons and Punishment. The Essentials*, New York 2014.
- Snopek M., *Sens i nonsens roszczeniowości skazanych. Pedagogiczne i prawne aspekty funkcjonowania instytucji skargowości w realiach polskich więzień*, Kraków 2020.
- Szymanowski T. (red.), *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011 (numer specjalny).
- Utrat-Milecki J., *Kara: teoria i kultura penalna: perspektywa integralnokulturowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Wysocka E., *Diagnoza w resocjalizacji: obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008.
- Europejskie reguły więzienne, 1987.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 marca 2013 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2013 poz. 647).
- Rada Europy, Komitet Ministrów, Zalecenia Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 roku na 952 posiedzeniu delegatów).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2003 nr 151 poz. 1467).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 stycznia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2012 poz. 56).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2022 roku w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. 2022 poz. 1960).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku, Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1960 nr 30 poz. 168).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku, Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 2024, poz. 706).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku, Kodeks karny (Dz. U. 2025, poz. 383).
- Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami. Przyjęte w Genewie w 1955 roku przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawach Zapobiegania Przestępczości i Postępowania ze Sprawcami Przestępstw i zaaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 roku oraz 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 roku.